

XATIRƏ HEYDƏROVA

İnsan Hüquqları Elmi-Tədqiqat İnstitutunun doktorantı

E-mail: xatira.heydarova@mail.ru

ABŞ-AZƏRBAYCAN MÜNASIBƏTLƏRİNƏ SOYUQLUQ GƏTİRƏN AMİLLƏR*Açar sözlər: “907-ci Düzəliş”, Cekson-Venik düzəlişi, erməni lobbisi, Sürh protokolları**Ключевые слова: 907-я поправка, Поправка Джексона-Вэника, армянская лобби, Цюрихские протоколы**Key words: the 907th Amendment, the Jackson–Vanik Amendment, Armenian lobby, Zurich protocols*

ABŞ ilə münasibətlər Azərbaycanın xarici siyasətində ən aparıcı istiqamətlərdən biridir. Keçən il ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin 20 illiyi tamam olmuşdur. Bu əməkdaşlığın hər iki tərəf üçün də əhəmiyyətli olduğunu nəzərə alsaq, bu əlaqələri tədqiq edərək əməkdaşlığa mənfi təsir edə biləcək mühüm məsələləri üzə çıxartmaq düşünürəm ki, vacibdir.

ABŞ-ın Azərbaycan siyasəti bir sıra anlaşılmaz və ziddiyyətli məqamları ilə səciyyələnir. Bu özünün açıq ifadəsini Konqresin “Azadlığa Dəstək Aktı”na edilən “907-ci Düzəliş”də tapmışdır. 1992-ci ildə Buş Administrasiyası postsovet məkanının respublikalarının demokratiya, bazar iqtisadiyyatı, açıq cəmiyyət yolunda irəliləmələri məqsədilə onlara göstərilən maliyyə, texniki və digər yardımları qaydaya salaraq sistemləşdirməyi qərara aldı. Həmin ilin yayında bununla bağlı qanunun, yəni “Azadlığa Dəstək Aktı”nın layihəsi hazırlandı. “Akt”ın Ağ Ev tərəfindən konqresə təqdim olunan layihəsinə Nümayəndələr Palatasının Xarici İşlər üzrə komitəsindəki müzakirələr zamanı Azərbaycana yardımın qadağan edilməsi barədə xüsusi bölmə salındı. Məhz bu bölmə Azərbaycanın ABŞ-da ilk səfiri Hafiz Paşayev tərəfindən “ABŞ-Azərbaycan arasındakı ikitərəfli münasibətlərdə ilk maneə” kimi qiymətləndirilmişdir. (1)

Sənədin Senatın Xarici işlər üzrə komitəsində Massaçussets ştatından olan demokrat senator Kerrinin təklifi ilə həmin bölmə Konqresin yuxarı palatasının qanun layihəsinə də daxil edildi. Qanun layihəsinə daxil edilən bu bölmə ilə əlaqədar məsələ nə Nümayəndələr Palatasında, nə də Senatda və habelə onların nümayəndələrindən ibarət uzlaşdırıcı komissiyanın 1992-ci ilin sentyabrında keçirilən iclasında müzakirəyə çıxarılmadı. C.Buş 1992-ci ilin oktyabrında 907 sayılı bölmənin (“Kerri düzəlişi”) də daxil edildiyi “Azadlığa Dəstək Aktı”nı imzaladı. (2)

Azərbaycan-ABŞ münasibətlərində ciddi problemlər yaradan “907-ci Düzəliş” məsələsi ölkəmizdə və xaricdə müxtəlif rəylər doğurmuşdur. Düzəlişin mətnində deyilir: “Maddə 907. Azərbaycana yardım göstərilməsinin qadağan edilməsi. (A) Qadağa- Prezident Azərbaycan Hökumətinin Ermənistan və Dağlıq Qarabağa qarşı blokadasının və digər güc tətbiqinin aradan qaldırılması üçün addımların atdığı müəyyən etməyə və bu haqda Konqresə məruzə etməyə, Azərbaycan Hökumətinə ABŞ tərəfindən bu və ya digər nəzərdə tutulmuş yardım göstərilə bilməz. (B) Qeyd- Prezident qadağanın tətbiq edilməsinin ABŞ-ın milli maraqlarına uyğun olmadığına dair qərara gəlsə və bu haqda Konqresə təqdimat versə, (A) bəndində göstərilən qadağa tətbiq edilməməlidir”.

Düzəlişin səbəbləri ilə bağlı fərqli yanaşmalar ortaya çıxmışdır. Əksər araşdırmaçılar, ekspertlər bunun ABŞ-dakı təxminən 1 milyon nəfərlik erməni diasporunun və onun lobbisi-

Tarix və onun problemləri, № 2 2013

nin işi, böyük qələbəsi qənaətindədirlər. Təsadüfi deyil ki, ABŞ-ın siyasətçi və media təmsilçiləri bunu “siyasi təbliğat və lobbicilik nümunəsi” kimi qiymətləndirirdilər.

“907-ci Düzəliş” mahiyyəti və qəbuluna dair “dəlilləri” cəhətdən də olduqca ədalətsiz və mübahisəlidir. Sənəd və reallıqlar fərqli məqamları ortaya qoyur:

- Hərbi təcavüzə məruz qalan Azərbaycan həmin düzəlişlə təcavüzkar hesab olunur. Sənəd ABŞ parlamentarilərinin Ermənistan-Azərbaycan münafiqşəsinin kökləri, ölkəmiz üçün törətdiyi faciəli nəticələr barədəki məlumatsızlığı, biganəliyi, qərəzliliyi, tərəfkeşliyindən xəbər verir.

- Ermənistanın ərazi iddiaları və təcavüzü üzündən onunla müharibə şəraitində olan Azərbaycanın işğalçı ilə ticarət-iqtisadi əlaqələrə girməsi mümkünsüzdür. Digər tərəfdən də, Ermənistan İran və Gürcüstan vasitəsilə xaricə yetərli çıxış imkanlarına malik olduğundan onun blokada alınmasından əsla söhbət gedə bilməz.

- Sadalananlardan da aydın olur ki, “907-ci Düzəliş” üç məqamın (amilin) üst-üstə düşməsi sayəsində qəbul oluna bilmişdir: (3)

- ABŞ-dakı erməni diasporu və lobbisinin güclü təsir və təzyiqi;

- Azərbaycan hökuməti və ictimaiyyətinin ABŞ-ın hakimiyyət dairələrini, cəmiyyətini “Dağlıq Qarabağ problemi” barədə yetərincə məlumatlandırma bilməməsi;

- ABŞ-ın bir sıra dövlət adamlarının, xüsusilə də parlamentarilərinin Azərbaycanın demokratiya və Qərbə inteqrasiya yolundakı fəaliyyətini, ölkəmizlə bağlı bəzi məqamları nəzərə almamaları.

ABŞ-ın müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatları və digər qurumlar vasitəsilə Azərbaycana edilən humanitar yardımlar Cənubi Qafqazın digər respublikalarına edilənlərlə müqayisədə ölçüyəgəlməz dərəcədə az idi. Dövlət Departamentinin yeni müstəqil dövlətlərə yardım üzrə əlaqələndiricisinin müavini C.Xerbst Konqresin Nümayəndələr Palatasının xarici işlər üzrə komitəsində çıxış edərkən, (30 iyul 1996) açıqladığı məlumatlar da bunu təsdiqləyir. Müstəqillikləri elan edildikdən sonra Ermənistana 612 mln., Gürcüstana 420 mln., Azərbaycana isə cəmi 80 mln. dollar yardım edilmişdi. Adambaşına düşən ABŞ yardımına görə Ermənistan postsovet məkanında birinci və dünyada isə İsraildən sonra ikinci yeri tuturdu. Belə bir şəraitdə, Konqresin Azərbaycanla bağlı səhvinin düzəldilməsinə yönəlik cəhdlər edildi. Lakin ilk səylər uğursuz oldu. Ölkəmizə humanitar yardımlar göstərilməsini nəzərə tutan “Xelms layihəsi” 1995-ci ilin mayında Konqresdəki erməni lobbisinin güclü müqaviməti üzündən qanun qüvvəsi ala bilməyərək təxirə salındı. Amma az sonra 1996-cı ilin yanvarında “Azərbaycana birbaşa humanitar yardım göstərilməsi haqqında” mühüm sənəd, yəni “Vilson düzəlişi” qəbul olundu. Erməni lobbisinin onu ciddi cəhdlərlə əngəlləməsinə baxmayaraq, “Vilson qanunu” prezident tərəfindən təsdiqləndi. Bu qanun Azərbaycana tətbiq edilən qadağaların yumşaldılması yolunda ilk uğurlu akt kimi dəyərləndirilə bilər. Lakin “Vilson düzəlişi” çox tezliklə “Porter əlavəsi” ilə üzleşdi. Belə ki, 1997-ci maliyyə ili üçün xarici əməliyyatlar barədə qanun layihəsi Nümayəndələr Palatasında müzakirə edilərkən ermənipərəst konqresmenlər tərəfindən problemlər yaradıldı. İllinoys ştatından olan demokrat konqresmen C.Porter Azərbaycana və Dağlıq Qarabağa yeddinin biri nisbətində yardım göstərilməsinə dair bəndin sənədə salınmasını təklif etdi. Bənd (təklif) Azərbaycandakı qaçqınlara ABŞ-ın dövlət strukturları tərəfindən yardımlar edilməsinə icazə verilməsi cəhətdən müsbət dəyərləndirilə bilər. Ancaq onun qəbulu ABŞ-ın Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkib hissəsi kimi tanımaması anlamına gəldiyindən ölkəmizin ərazi bütövlüyünün təminatı və təcavüzkar Ermənistanın daha da həvəsləndirilməsi baxımından olduqca təhlükəli idi. “Porter əlavəsi” 1996-cı ilin yay-payızında Konqresdə ermənipərəst və azərbaycanönlü parlamentarilərin qızgın müzakirələrinə səbəb oldu. Ağ Ev Administrasiyasının bəyənətində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin ABŞ tərəfindən müdafiə olunduğu

vurğulanmaqla qanun layihəsinin bu mətnədə qəbulunun yolverilməzliyi bildirildi. Dövlət katibinin yeni müstəqil dövlətlərə yardım məsələləri üzrə xüsusi müşaviri R.Morningstar Nümayəndələr Palatasının Xarici işlər üzrə komitəsində 1996-cı ilin 13 iyun tarixli çıxışı zamanı Administrasiyasının Azərbaycana humanitar və başqa yardımlar göstərilməsinə əngəl olan “907-ci düzəliş”in aradan qaldırılmasında ısrarlı olduğunu söyləmişdi. Nəticədə qanun layihəsinin Senatda müzakirəsi zamanı “Porter əlavəsi”nə ciddi dəyişikliklər edildi:

- 7:1-ə nisbətində yardım göstərilməsi formulası rədd olundu;

- “Azərbaycan və Dağlıq Qarabağ ifadəsi “Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla Azərbaycan” cümləsi ilə əvəzləndi. Uzlaşdırıcı komissiyanın sənədin mətninin dəqiqləşdirilməsi üçün keçirilən iclasında yardıma dair bəndin senat layihəsi təsdiqləndi və prezident tərəfindən imzalandı.

1998-ci ildə “907-ci Düzəliş”in ləğvinə xeyli yaxınlaşıldı. Belə ki, o vaxtkı Dövlət Katibi M.Olbrayt və onun köməkçilərindən S.Talbott, xarici siyasət idarəsinin sabiq başçılarından C.Beyker, ayrı-ayrı prezidentlərin milli təhlükəsizlik məsələləri üzrə keçmiş köməkçilərindən Z.Bzejnski, B.Skoukroft, habelə konqresmen-senatorlardan P.Saymons, R.Luqar, Q.Lafli və başqaları bu düzəlişin ləğvinə yönəlik söylərini artırdılar. Eyni zamanda ABŞ-ın neft şirkətləri və oradakı yəhudi lobbisi özlərinin bu sahədəki fəallıqlarını gücləndirdilər. Birləşmiş söylər nəticəsində Nümayəndələr palatasının xarici yardımlar üzrə komitəsinin iclasında o vaxtkı spiker R.Livingstonun 10 sentyabr 1998-ci ildə təşəbbüsü ilə Azərbaycana yardıma qadağanı ləğv edən xüsusi düzəliş qəbul edildi. Bunda M.Olbraytın Komitə üzvlərinə məktubla müraciəti də mühüm rol oynadı.

Ancaq məsələnin Nümayəndələr Palatasında müzakirəsinin nəticələri Azərbaycanın xeyrinə olmadı. “907-ci Düzəliş”in ləğvinə 182, onun qüvvədə saxlanmasına isə 231 konqresmen səs verdi. (4) R.Livingstonun təşəbbüsü alınmasa da 1999-cu ilə dair xarici əməliyyatlar qanununa əsasən Azərbaycana ABŞ-ın xarici ticarət xidməti vasitəsilə yardım edilməsi razılaşdırıldı.

907-ci Düzəlişin ləğvinə yönəlik bir cəhd də Kanzas ştatından olan və “bu maddə mütləq dəyişdirilməlidir” mövqeyində dayanan respublikaçı senator S.Braunbək tərəfindən edildi. Senatın xarici işlər üzrə komitəsi 1999-cu ilin 23 martında onun təklif etdiyi “İpək Yolu strategiyası haqqında Akt” adlı qanun layihəsini təsdiqlədi. Həmin sənəd güney Qafqazla Orta Asiyadakı 8 ölkəyə siyasi-iqtisadi yardımlar göstərilməsini planlaşdırırdı. Onun AR üçün ən önəmli məqamlarından biri də bundan ibarət idi: qanun prezidentə “907-ci düzəliş”i faktiki olaraq ləğv etmədən onun fəaliyyətini dayandırmaq imkan verirdi. Həm də Azərbaycanın Əfqanıstan hərbi əməliyyatlarında Birləşmiş Ştatları dəstəkləməsinə töhfə olaraq 2002-ci ildən etibarən prezident C.Buşun və sonradan B.Obamanın “907-ci düzəliş”in fəaliyyətini ilbəlil dayandırmasına şərait yaratdı. (5)

Ancaq “907-ci Düzəliş” hələ də tam qüvvədən salınmayıb, yəni ləğv olunmayıb. Bir çoxları “907-ci düzəliş”in ermənilərin və onların lobbicilərinin maraqlarından çox, ABŞ-ın özünün geostrateji mənafeələrinə xidmət etməsi qənaətindədir. Araşdırmaçı və diplomatların bir qismi onu ABŞ-ın Azərbaycana davamlı və təsirli təzyiqli vasitəsi kimi səciyyələndirir. Belə hal da onun ləğvi işinin Ağ Evlə Konqres arasında “ötür-ötür” oyununa çevrilməsini və əslində isə ABŞ-ın dövlət qurumlarının manevr etmə imkanını qazanmalarını təmin etmişdir.

Münasibətlərdə digər əngəl Cekson-Venik düzəlişidir. 1974-cü ildə qəbul edilmiş bu Düzəliş yəhudilərin azad mühacirət hüquqlarını məhdudlaşdıran dövlətlərə qarşı ticarət sanksiyalarının tətbiq edilməsini nəzərdə tutan ABŞ Ticarət Aktına edilmiş düzəlişdir. (6) Düzəlişin hazırda Azərbaycana qarşı tətbiq edilməsi və ya tətbiqinin dayandırılmaması heç bir

məntiqə sığmır. Belə ki, Azərbaycan dünya miqyasında bir çox milli və etnik azlıqların dinc şəraitdə birgə yaşadığı unikal dövlətlərdən hesab olunur. Cekson-Venik Düzəlişinin mətnindən də aydın olduğu kimi, bu, yəhudilərin azad mühacirət hüquqlarını məhdudlaşdıran ölkələrə qarşı tətbiq olunmalıdır. Antisemitizmin Azərbaycanda yox dərəcəsinə olmasını dəfələrlə ABŞ konqresmenləri, rəsmiləri ilə yanaşı, İsrail Prezidentinin Azərbaycana səfəri zamanı çıxışında da bu fakta toxunması Cekson-Venik Düzəlişinin qüvvədə qalmasının məntiqli olmadığını göstərir. Əgər tarixi faktlara nəzər salsaq, görə bilərik ki, ABŞ Gürcüstan və Qırğızıstanın “Böyük ipək yolunun bərpası” layihəsinə, Ermənistanın NATO-nun Kosovodakı sülhməramlı qoşunlarına qoşulması, Ukraynada “narıncı inqilab”ın qalib gəlməsi ilə əlaqədar olaraq düzəlişin həmin ölkələrə qarşı tətbiq edilməsini ləğv etmişdir. Əgər yuxarıda qeyd olunan hadisələr düzəlişi onlara qarşı tətbiq olunmasını ləğv etmək üçün əsas şərt və ya “mükafat” kimi dəyərləndirilərsə, onda belə bir sual ortaya çıxır ki, Azərbaycanı “mükafatlandırmaq” üçün heç bir səbəb yoxdur? Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və Böyük İpək yolu layihəsində rolu mühümdür. Azərbaycan 2001-ci ilin 11 sentyabr faciəsindən sonra ABŞ-ın rəhbərlik etdiyi anti-terror koalisiyasına, NATO-nun sülhməramlı qoşunlarına qoşulan ilk dövlətlərdən biri olub. Xəzər dənizinin karbohidrogen ehtiyatları və ABŞ şirkətlərinin bura cəlb olunması baxımından da Bakı çox əhəmiyyətli mövqeyə malikdir. Bütün deyilənləri cəmləşdirsək deyə bilərik ki, yuxarıda qeyd olunan dövlətlərdən daha çox Azərbaycan buna layiqdir. Şübhəsiz ki, bu düzəliş sürətlə inkişaf edən Azərbaycanın iqtisadiyyatına ciddi təsir göstərə bilməz, amma mənəvi və siyasi cəhətdən təsiri danılmazdır. (7) ABŞ rəsmiləri sözügedən Düzəlişin Azərbaycanın Dünya Ticarət Təşkilatına üzv olacağı zaman avtomatik qüvvədən düşəcəyini bildirirlər. Lakin burada digər məsələ Azərbaycanın ÜTT-yə üzvlüyünün hansı zaman kəsiyində gerçəkləşəcəyini aktuallaşdırır.

ABŞ administrasiyanın Türkiyəni Ermənistanla sərhədləri şərtsiz olaraq, yəni erməni qoşunlarının Azərbaycan torpaqlarından çıxarılmadan açmağa sövq etməsi Azərbaycana qarşı böyük haqsızlıq idi. 2009-cu il oktyabrın 10-da Türkiyə və Ermənistanın xarici işlər nazirləri arasında İsveçrənin Sürix şəhərində “Diplomatik münasibətlərin təsis olunması protokolu” və “İkitərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsi protokolu” imzalanmışdır. Birinci protokol diplomatik münasibətlərin qurulmasını nəzərdə tutur. “İkitərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsi protokolu”na gəlinə, bu sənəd qüvvəyə minəndən sonra iki ay ərzində Türkiyə ilə Ermənistan arasındakı dövlət sərhədi açılmalı idi. Nəzərə alsaq ki, Türkiyə Ermənistanla sərhədləri 1993-cü ildə Erməni qoşunları tərəfindən Kəlbəcər rayonunun işğalından sonra bağlamışdır, sərhədlər də yalnız o zaman açıla bilər ki, işğal olunmuş rayonlar azad olunsun. Təbii olaraq bu protokollar Türkiyə Böyük Millət Məclisi tərəfindən təsdiq olunmadı. Şərt qoyuldu ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll olunmayana qədər Türkiyə-Ermənistan sərhədləri açılmayacaq. İlk növbədə ABŞ-ın bu təşəbbüsü Türkiyə-Azərbaycan həmrəyliyini şübhə altına salırdı. İkincisi Minsk qrupunun mərhələli şəkildə həyata keçirdiyi danışıqlar prosesinə zərbə vururdu, çünki erməni tərəfi üçün sərhədlərin açılması qoşunlarını birinci mərhələdə Dağlıq Qarabağa bitişik rayonlardan çıxarılması üçün əsas şərt ola bilərdi. Belə bir fikir də irəli sürülmüşdür ki, Barak Obama seçki qabağı verdiyi “Erməni soyqırımı”nı tanımaq vədini ABŞ-Türkiyə münasibətlərinə xələl gətirmədən yerinə yetirə bilmədiyi üçün Sürh protokolları ilə bir növ vəziyyəti yaxşılaşdırmaq istəyirdi. (8) 2011-ci ilin avqustunda ABŞ-ın dövlət katibi H.Klinton Türkiyə rəsmiləri ilə Dağlıq Qarabağ məsələsini müzakirə edərkən belə “biz Vilsonun ermənilərə verdiyi vədi yerinə yetirməliyik” deyərək, Ermənistanı Qara dəniz sahillərinə çıxış üçün imkan yaradılması istəyini də bildirmişdir. (9) Bu ötən əsrin əvvəllərindən bəri həyata keçirilən siyasətin davamıdır. Yəni protokolların təsdiq olunması üçün daima Türkiyəyə təzyiqlər edilir. ABŞ Türkiyə ilə Ermənistan arasında

sərhədlərin açılmasını Ermənistanın Rusiya və İrandan qoparılması və Qərbə inteqrasiyası üçün mühüm bir addım kimi görür. Bu, eyni zamanda, ABŞ-ın İran və Rusiyaya bir az da yaxınlaşması və bu iki dövlətin regiondan təcrid olunması ilə nəticələnə bilər. Bundan əlavə, ABŞ Ermənistanı alternativ enerji dəhlizi olaraq görür. Xüsusən, Rusiya-Gürcüstan müharibəsindən sonra ABŞ Gürcüstanın Xəzərin enerji resurslarının tranziti və Cənubi Qafqazın qapısı kimi etibarlı bir xətt olmadığını düşünür. Rusiyanın bir həmlə ilə Gürcüstanı nəzarət altına alması ABŞ-ın Cənubi Qafqazda maraqlarına ciddi ziyan vura bilər. Bunun üçün Cənubi Qafqazda Gürcüstana alternativ bir enerji və kommunikasiya dəhlizinə ehtiyac var.

2010-ci ilin aprel ayında ABŞ prezidenti azərbaycanlı həmkarını Vaşinqtonda keçirilən Nüvə Təhlükəsizliyi üzrə Zirvə görüşünə dəvət etməmişdir. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan ərazisi regionda İran və Rusiya kimi ənənəvi güclərin mərkəzində yerləşir və nüvə materillərinin alverinə dair hər hansı bir məsələnin müzakirəsində də təbii ki, Azərbaycanın da iştirakı vacib idi. Həm də Cənubi Qafqazdan həm Ermənistan, həm də Gürcüstan görüşdə iştirak etmişdilər. Rəsmi Bakı buna cavab olaraq 2010-cu ilin may ayında keçirilməli olan ABŞ-Azərbaycan birgə hərbi təlimləri təxirə salmışdır. Ümumiyyətlə ekspertlər düşünürlər ki, Azərbaycanın dövlət başçısının Vaşinqton sammitinə dəvət edilməməsi Türkiyənin baş naziri Rəcəb Teyyub Ərdoğanla Ermənistan prezidenti Serj Sərkisyanın orada keçirdiyi danışıqlarla bağlıdır və məqsəd həmin danışıqları Azərbaycanın təzyiqindən qorumaq, Türkiyə-Ermənistan müzakirələrinin daha rahat şəkildə reallaşmasına şərait yaratmaq olub. Ərdoğanla Sərkisyan Vaşinqtonda görüşüb müzakirələr aparıblar. Türkiyə və Ermənistanın xarici işlər nazirləri də elə orada bir araya gəlirlər. Verilən xəbərlərə görə, bu görüşlərin hamısında Qarabağ münafişəsi müzakirə predmeti olub. Konkret olaraq isə heç bir real nəticə əldə olunmamışdır.

Obama Administrasiyası tərəfindən ABŞ Senatına təsdiq üçün təqdim edilmiş Metyu Brayzanın namizədliyinə 2 erməniperəst senator tərəfindən blok qoyulması iki dövlət arasında müəyyən narazılıqlara səbəb olmuşdur. Yekunda Prezident müstəsna səlahiyyətlərindən istifadə edərək, Senatın təsdiqi olmadan M.Brayzanı Azərbaycana səfir təyin etdi. Lakin 2011-ci ilin yanvar ayında onun geri çağırılması ilə səfir postu 1 ildən bir az çox müddətə boş qaldı. (10) Yalnız 2012-ci ilin iyun ayında Riçard Morninqstar səfir təyin edilmişdir. Bu ildən bəri ABŞ-Azərbaycan münasibətlərində yenidən canlanma hiss olunmağa başlamışdır. 2012-ci ilin mayında prezident İlham Əliyev iki dəfə Birləşmiş Ştatlara səfər edərək Birləşmiş Millətlərin Təhlükəsizlik Şurasının 4 may tarixində keçirilmiş terrorizmə qarşı mübarizə üzrə görüşünə sədrlik etmiş və 19-22 may tarixlərində keçirilmiş NATO-nun Çikaqo zirvə görüşündə iştirak etmişdir. Çıxışlarında bəyan etmişdir ki, Azərbaycan Birləşmiş Ştatların etibarlı tərəfdaşdır və bu əlaqələr strateji əməkdaşlığa çevrilir, NATO qüvvələri 2014-cü ildə Əfqanıstandan çıxandan sonra da Azərbaycan Əfqanıstana yardım etməyə hazırdır. 2012-ci ilin iyun ayında Dövlət Katibi Hilari Klintonun Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı da təhlükəsizlik, enerji və demokratikləşmə kimi əsas məsələlər müzakirə obyektinə olmuşdur. O, Əfqanıstana heyətin və yüklərin tranzitində və Avropaya enerji və nəqliyyat marşrutlarında mərkəzi roluna görə Azərbaycana təşəkkürünü bildirmişdir.

Bütün yuxarıda qeyd olunanlardan belə bir nəticə çıxartmaq olar ki, zəngin enerji resurslarına malik və Avropa-Asiya arasında nəqliyyat dəhlizi rolunu oynayan, İran, Rusiya kimi regional güclərin mərkəzində yerləşən Azərbaycanla əməkdaşlıq Birləşmiş Ştatların iqtisadi və strateji maraqlarına cavab verir. Eyni zamanda Azərbaycanın da onun xarici siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri olan Dağlıq Qarabağ probleminin həllində, Rusiya və İran kimi regional güclərin balanslaşdırılmasında ABŞ-ın yardımına ehtiyacı var. Bunlar nəzərə alınarsa münasibətlərə soyuqluq gətirən məsələləri araşdırmaq, səbəblərini müzakirə edərək

həlli yollarını tapmaq mühümdür. ABŞ daima Azərbaycanda demokratiya, insan hüquqlarının pozulması sahələrində nöqsanların göründüyünü qeyd edir və dövlətimiz də bu istiqamətdə fəaliyyətini dayandırmadan gücləndirərək yaxşı nəticələr əldə etmişdir. Düşünürəm ki, 907-ci düzəliş, Cekson-Venik düzəlişi artıq ləğv olunma mərhələsinə gəlib çatmışdır. Regionda özünün enerji, sülh və təhlükəsizlik maraqları xatirinə belə Dağlıq Qarabağ probleminin həllinə təkan vermək lazımdır. Azərbaycanla sıx əməkdaşlıq ABŞ-ın Qafqaz-Xəzər hövzəsində möhkəmlənməsində, İranın təcrid olunmasında və regionda Rusiyanın təsirinin azaldılmasında mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Hafiz Pashayev, *Racing Up Hill: Selected Papers of Azerbaijan's first ambassador to the United States of America*, New York-2006
2. www.senate.gov
3. İsmayıl Musa, "Azərbaycanın xarici siyasəti", III cild, Bakı-2010
4. www.house.gov
5. *Azerbaijan: Recent Developments and U.S. Interests*, Jim Nichol, CRS Report for Congress, June 2012
6. www.piie.com/jackson-vanik
7. *Once again about Jackson-Vanik amendment*, Nigar Hacıyeva, June 2012, www.newtimes.az
8. "US-Azerbaijan Relations: State of the Strategic Partnership" November 2010, www.jamestown.org
9. Гусейнов Р. Вашингтон обещает Армении выход к Черному морю/"Зеркало", 16 августа 2011. www.zerkalo.az
10. "Us-Azerbaijan Relations: Payback Time for America's Policymakers?" April 2012, www.caspianinfo.com

ХАТИРА ГЕЙДАРОВА

докторант НИИ по Правам Человека

ФАКТОРЫ, КОТОРЫЕ ПРИВОДЯТ ХОЛОДНОСТЬ В АМЕРИКАНО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

Статья посвящена проблемным сферам Американо-азербайджанского сотрудничества. Поправка 907 к "Акту в поддержку свободы", поправка Джексона-Вэника 1974 года к Закону о торговле, причины и последствия этих поправок были проанализированы. Автор также исследовал Цюрихские протоколы и их влияние в отношении Нагорно-Карабахского конфликта.

KHATIRA HEYDAROVA

Ph.D. student of Scientific-Research Institute on Human Rights

FACTORS THAT BRING ABOUT COLDNESS TO US-AZERBAIJAN RELATIONSHIPS

This article is dedicated to the problematic fields of the US-Azerbaijan relationships. The 907th Amendment to the "Freedom Support Act", the Jackson-Vanik Amendment to the Trade Act of 1974 and the causes and consequents of these amendments were analyzed. Author also investigated Zurich protocols and their influence regarding N.Karabakh problem.

Rəyçilər: s.üf.d.K.Məmmədov S.Əliyızı, t.e.d.A.İsgəndərli

İnsan Hüquqları İnstitutunun 15.01 2013-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №7).